

İklim Değişikliğinden İklim Adaletine Yerel Yönetimlerin Rolü*

The Role of Local Governments from Climate Change to Climate Justice

Fatma HIRLAK ÇAM^{1*} , Alper BİLGİLİ^{2*}

^{1*}Doktora Öğrencisi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

^{2*}Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

MAKALE BİLGİSİ

Araştırma Makalesi / Derleme

Makale vb.

Geliş Tarihi: 25.11.2024

Kabul Tarihi: 07.07.2025

Anahtar Kelimeler:

İklim Değişikliği,
İklim Adaleti, Yerel
Yönetimler

ÖZ

İnsanlığın doğa üzerine tahakküm kurmasıyla birlikte başlayan çevre sorunlarından en karmaşığı olan iklim değişikliği, dünya için büyük bir tehdit oluşturmaktadır. Sanayi devrimiyle birlikte enerji ihtiyacının fosil yakıtlarla kullanılmaya başlanması doğal iklim değişikliğini bozarak antropojenik iklim değişikliğine neden olmaktadır. İklim değişikliği sonucunda yaşanan sorunların artmasıyla hem insanların hem de diğer canlıların yaşamı risk altına girmektedir. Oluşan bu kaotik ortamda çevresel adaletsizlikten etkilenen gruplarda artış yaşanmakta özellikle yoksul kesimlerin ikamet etmiş olduğu bölgelerde daha fazla olumsuzluklar yaşandığı görülmektedir. Bu olumsuzlukları en aza indirmek amacıyla devletler kadar yerel yönetimlere de büyük görev düşmektedir. Bu çerçevede çalışmanın problemi Türkiye'nin en kalabalık iki ili olan İstanbul ve Ankara'nın yerel iklim eylem planlarında hangi dezavantajlı gruplara yer verdiği ve bu noktada gerçekleştirmek istedikleri faaliyetlerin neler olduğunun belirlenmesidir.

ARTICLE INFO

Research Article /

Review Article etc.

Received: 25.11.2024

Accepted: 07.07.2025

Keywords:

Climate Change,
Climate Justice, Local
Governments

ABSTRACT

Climate change, the most complex of the environmental problems that started with the domination of humanity over nature, poses a great threat to the world. The use of fossil fuels for energy needs with the industrial revolution disrupts the natural climate change and causes anthropogenic climate change. With the increase in problems as a result of climate change, the lives of both humans and other living things are at risk. In this chaotic environment, there is an increase in the groups affected by environmental injustice, and it is observed that more negativities are experienced especially in the regions where poor people reside. In order to minimize these negativities, local governments as well as states have a great duty. In this framework, the problem of the study is to determine which disadvantaged groups are included in the local climate action plans of Istanbul and Ankara, the two most populous cities of Turkey, and what are the activities they want

* Sorumlu yazar.

^{1*} mailto:fatmahirlak06@gmail.com / ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-1381-4025

^{2*} mailto:bilgili@comu.edu.tr / ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-0417-5070 /

* Bu makale Fatma Hırlak Çam'ın Doç. Dr. Alper Bilgili'nin danışmanlığında yürüttüğü "İklim Değişikliği ile Mücadelede Umut Ölçeği: Ankara İli Örneği" isimli tezinden türetilmiştir. Tez çalışmasında Ankara ili için kullanılan aynı yöntem bu makalede İstanbul ili içinde kullanılmıştır.

GİRİŞ

İklim, geçmişten günümüze değişim gösteren ve insanlığın yaşamını devam ettirmesinde uygun ortamın yaratılması için hayati önem taşıyan periyodik atmosfer değişikliğidir (Şen, 2022; 2; Keleş, 2015: 79). Atmosfer, litosfer, hidrosfer ve biyosfer, güneşten gelen ışınların bir kısmının dünyada kalmasını sağlayarak yaşam için gereken ısıyı sağlar ve diğer kısmının da uzaya yansıtılmasıyla dünyanın gereğinden fazla ısınmasına engel olmaktadır. (Çoban, 2020: 29). Böylelikle doğal bir süreç içerisinde iklim değişimi gerçekleşmektedir. Ancak son yıllarda iklimin hızla değiştiği görülmektedir. Bunun nedeni ise, insanlığın atmosferdeki kimyasal birleşimleri artırarak (Ertürk, 2018: 67) doğal nedenlere ek olarak yapay bir sera etkisi yaratmasıdır.

Sanayi devriminden bu yana insan faaliyetleri sonucunda, sera etkisine neden olan karbondioksit, su buharı, metan, hidroflorokarbon, kloroflorokarbon, ozon ve diazot oksit gibi sera gazları salınımlarında artışın yaşandığı yapılan bilimsel çalışmalar sonucunda kanıtlanmıştır (Maslin, 2011: 34). 1850 yılından 2019 dönemine gelinceye dek toplam net insan faaliyetlerinden dolayı sera gazı emisyonları artış göstermiştir. Yaşanılan bu artış bir önceki dönemde meydana gelen artıştan daha fazla bir seyir göstermektedir. Örneğin insan faaliyetleri sebebiyle 2019 yılında meydana gelen sera gazı emisyonları, 2010 yılına göre yaklaşık %12; 1990 yılına göre ise %54 arttığı gözlemlenmiştir (IPCC, 2022: 6).

Bu faaliyetler neticesinde sera gazı artışı sonucunda meydana gelen iklim değişikliği doğanın dengesinde büyük bir tahribat yaratarak, kuraklık, kıtlık, deniz seviyesinde artış, ekstrem hava olayları sıklığının artması, ormansızlaşma, hastalıklarda artış gibi sonuçlara neden olmaktadır. Bu çerçevede iklim değişikliği, kaynakları sınırlandırmakta ve hem insanların hem de diğer canlıların kendi aralarında rekabet dinamiklerini değiştirerek toplulukların yer değiştirmesine neden olmaktadır (Abrahms, vd. 2023). Yaşanılacak tüm olumsuzluklardan en çok etkilenecek grup ise az gelişmiş devletler olarak görünmektedir (Stern, 2007 akt. Liang, vd. 2023: 2). Bu noktada iklim değişikliğinin oluşmasına en az katkıda bulunan görece daha yoksul ülkeler, iklim değişikliğinin sonuçlarından en fazla etkilenecek ülkeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Ya da tam tersi düşünüldüğünde yani iklim değişikliğinin meydana gelmesinde daha ön planda olan ülkeler, ekonomik gelişmişliklerini tamamlamalarından dolayı iklim değişikliği ile mücadelede etkili adımlar atmak için gerekli hem mali hem teknolojik altyapıya sahiptirler. Yaşanılan bu tezatlık ise iklim adaleti kavramını doğurmuştur.

Bu çalışmada, iklim değişikliği sonuçlarından en fazla etkilenecek olan dezavantajlı grupların bundan daha az etkilenmeleri için geliştirilen yerel politikalar ve politikalarda dezavantajlı gruplar arasından hangi gruba ağırlık verildiğinin ortaya konulması hedeflenmektedir. Bu doğrultuda ilk olarak iklim adaleti boyutunu ele alan literatür taramasına yer verilecek, ardından araştırmada kullanılacak yöntemden bahsedilecek ve bulgular ortaya konulacaktır.

1. İKLİM ADALETİ KAVRAMI

İklim adaleti kavramı ilk kez 1989 yılında Weiss tarafından nesiller arası adalet boyutunda tartışılmış ve kullanılmıştır. İklim ve adalet kavramının daha yoğun bir arada alınması ise 1990 yılından itibaren başlamıştır (Schlosberg ve Collins, 2014: 364-365). 1992 yılında Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nin kabulü ile iklim adaleti kavramında daha derin tartışmalar gündeme gelmiştir. Gelişen tartışmalar ışığında oluşan İklim Adaleti Hareketi ve başka hareketler birleşerek iklim değişikliğinin zararlarını adalet boyutuyla eşit dağıtılması gerekliliği üzerinde durmuştur (Demir, 2022: 66). Bu doğrultuda her yıl BM İklim Değişikliği Taraflar Konferansı'nda (COP) bir araya gelinmekte ve iklim değişikliği ile mücadelede etkili adımlar atılmaya çalışılmaktadır. İklim adaleti kavramı ise, 2002 yılında Bali'de belirlenen ilkeler ile ortaya konularak tanımlanmıştır. Birinci ilkede; *“Toprak Ana'nın kutsallığını, ekolojik birliği ve tüm türlerin karşılıklı bağımlılığını teyit eden İklim Adaleti, toplumların iklim değişikliğinden, bunun etkilerinden ve diğer ekolojik yıkım biçimlerinden özgür olma hakkına sahip olduğunda ısrar eder”* ifadelerine yer verilmiştir (Bali Principles of Climate Justice, 2002).

Ayrıca iklim adaleti, 2016 yılında yürürlüğe giren Paris Anlaşması'yla da büyük bir gelişme yaşamıştır. Anlaşmada *“İklim değişikliğinin insanoğlunun ortak bir endişe konusu olduğunu ve tarafların, iklim değişikliğinin ele alınması için eyleme geçerken insan hakları, sağlık hakkı, yerli halklar, yerel topluluklar, göçmenler, çocuklar, engelli bireyler ve hassas durumdaki kişilerin hakları ve kalkınma hakkının yanı sıra toplumsal cinsiyet eşitliği, kadınların güçlendirilmesi ve kuşaklar arası adalet konularına yönelik sorumluluklarına saygı göstermeleri, bunları teşvik etmeleri ve dikkate almaları gerektiğini de göz önünde bulundurarak”*.... *“Okyanuslar dahil olmak üzere tüm ekosistemlerin bütünlüğünü sağlamanın ve bazı kültürler tarafından Toprak Ana olarak kabul edilen biyolojik çeşitliliği korumanın önemine dikkat çekerek ve iklim değişikliğiyle mücadele için eyleme geçerken “iklim adaleti” kavramının bazıları için önemine dikkat çekerek”*... ifadelerine yer verilmiştir.

Böylece hem doğanın korunması hem de dezavantajlı gruplarda yer alan kişilerin ve canlıların devamlılığının sağlanması için adalet kavramına vurgu yapıldığı görülmektedir. İklim adaletinin sağlanabilmesi için birden

fazla yaklaşım geliştirilmiştir. Bu adalet türleri; dağıtıcı adalet, düzeltici adalet, usul adaleti, cezalandırıcı adalet, nesiller arası adalet, insan hakkı olarak adalet, kalkınma hakkı olarak adalet, hukuki adalet, dönüştürücü adalet, ekolojik adalet ve gezegensel adalettir. İklim adaletinin sağlıklı bir biçimde analiz edilebilmesi için adaletin bu boyutlarıyla değerlendirilmesi önem arz etmektedir.

1.1. Dağıtıcı Adalet

Dağıtıcı adalet, sera gazı emisyonlarının eşit bir şekilde dağıtılmasını esas alır. Bu yaklaşım, atmosferin yutak kapasitesinden tüm bireylerin eşit haklara sahip olmasını amaçlamaktadır. Buna göre, her bireyin emisyon hakkı hesaplanacak ve her ülkeye, nüfusu ile orantılı olarak kişi başına düşen emisyon miktarının toplamı kadar sera gazı salımı yapma hakkı tanınacaktır. Kişi başına düşen emisyon miktarının altında salım yapan ülkelerin ise tazminat almaları öngörülmektedir. Bu adalet anlayışı, yalnızca emisyon haklarına değil; aynı zamanda azaltım yükümlülüklerine de odaklanmaktadır. Bu çerçevede, “kirlenen öder” ilkesi temel alınarak, geçmişte ekonomik kalkınmalarını sağlamak adına yüksek oranlarda sera gazı salınımlarında bulunarak iklim değişikliğine neden olan ülkelerin sorumluluk üstlenmeleri gerektiği vurgulanmaktadır (Schosberg, 2012: 445-448). Bu noktada, gelişmekte olan ülkeler, iklim değişikliği finansmanının yardım değil; iklim değişikliğine en fazla katkı sağlayan ülkelerin, iklim değişikliğinin etkilerini en yoğun şekilde yaşayan en savunmasız topluluklara ve ülkelere karşı ödemesi gereken telafi edici bir finansman biçimi olması gerektiğini savunmaktadır (Okereke, 2010; 467). Son olarak uyum maliyetlerini kapsayan dağıtıcı adalet, ülkelerin iklim değişikliği sorununa ne ölçüde katkı sağladıkları ve bu sorunla baş etme kapasiteleri çerçevesinde değerlendirilmesini içermektedir.

1.2. Düzeltici Adalet

Düzeltici adalet, iklim değişikliğinin etkilerinin nasıl adil bir şekilde telafi edileceğini ifade etmektedir. Geçmişte adil olmayan şekilde doğal kaynakların kullanımı ve sera gazı salınımı nedeniyle gelişmiş ülkelerin, sömürü nedeniyle şu anda zarara uğrayanların zararlarını gidermesini ifade etmektedir (Doğa Derneği, 2023; 9). Kısacası düzeltici adalet, geçmişte yaşanan adaletsizliklerin günümüzde devam etmemesi için hem bu tarihsel eşitsizlikleri telafi etmeyi hem de uyum maliyetlerinin karşılanmasını amaçlamaktadır.

1.3. Usul Adaleti

Usul adaleti, iklim değişikliğinden etkilenen tüm tarafların alınan bütün kararlarda söz sahibi olması gerekliliği üzerinde durmaktadır (Kaya, 2017; 97). Ancak usul adaleti yalnızca kararlarda söz sahibi olunması ifade etmemektedir. Ayrıca iklim değişikliğine dair bilgiye erişim ve elde edilen bilginin basit bir dil ile ifade edilmesi de önem arz etmektedir (Doğa Derneği, 2023; 9).

1.4. Cezalandırıcı Adalet

Cezalandırıcı adalet, tarihsel sorumluluğun üstlenilmesi üzerine inşa edilmiştir. Bu yaklaşımda temel amaç, “kirlenen öder” ilkesi doğrultusunda, en yüksek sera gazı salımından sorumlu ülkelerin tazmin yükümlülüğü altına girmeleri gerektiğini savunmaktır. (Kaya, 2017; 97).

1.5. Nesiller Arası Adalet

Nesiller arası adalet, iklim değişikliğinin etkilerine maruz kalacak ancak bu sürece dair bilgiye ve karar alma süreçlerine erişimi olmayan gelecek kuşakların çıkarlarının korunması gerekliliğine odaklanmaktadır. Bu noktada gelecek neslin çıkarlarını ihlal etmeyen yaşam alışkanlıklarının benimsenmesi gerekliliği ön plana çıkmaktadır (Schuppert, 2011; 306).

1.6. Ekolojik Adalet

Ekolojik adalet, insan merkezli yaklaşımların ötesine geçilerek, doğa ile uyumlu, sürdürülebilir ve bütüncül bir yaşam anlayışının benimsenmesini esas almaktadır (Kaya, 2017; 97).

Ayrıca haklar üzerinden de iklim adaleti olayına yaklaşılmaktadır. İklim değişikliğinin temel insan haklarını, kalkınma haklarını ve çevre hakları gibi daha spesifik haklarını ihlal ettiği düşünülmektedir. Bu yaklaşımla, tüm bireylerin yalnızca kendi haklarını savunmakla kalmayıp, başkalarının haklarını da koruma sorumluluğunu üstlenmeleri gerektiği vurgulanmaktadır (Schosberg, 2012: 445-448).

Genel olarak iklim adaleti yaklaşımları incelendiğinde iklim değişikliği ile mücadelede eşitlik ve adaletin nasıl sağlanacağı üzerinde durulduğu görülmektedir. Doğal kaynaklara eşit erişim ve eşit kullanım hakkının tüm bireyler için sağlanması gerekliliği ve bunun yalnızca günümüz insanları için değil; gelecek nesil içinde korunması gerekliliği ön plana çıkmaktadır. Ayrıca iklim değişikliğinin adalet boyutu, ekonominin yanı sıra sosyal ve kültürel birçok faktörü içinde barındıran bir anlayışa sahip olmayı gerektirmektedir. Örneğin; can kaybı, kültürel miras, yerel bilgi, sosyal uyum ve biyolojik çeşitlilik gibi hizmetlerinde zarar görmesi iklim de-

ğişikliğinin adalet boyutunu ilgilendirmektedir. Bu durum kişilerin kimlik kaybı yaşamasına neden olmaktadır (Boyd vd., 2021). Bu durumda, iklim politikalarında dezavantajlı grupların seslerini daha iyi duyurabildikleri, ihtiyaçlarını ve deneyimlerini paylaşabildikleri bir altyapıya sahip olması gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır (Artan, 2024; 15).

İklim değişikliği, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki adalet sorununu derinleştirdiği gibi, her ülke içerisinde yer alan dezavantajlı gruplar açısından da özgün ve çok katmanlı bir adalet problemi oluşturmaktadır. Cinsiyet, yaş, etnik köken, ırk, gibi demografik özellikler, ekonomik durum ve kamunun finanse etmiş olduğu barınma, sağlık, eğitim gibi kamu kaynaklarına erişim iklim değişikliğinin etkisini etkileyen faktörlerdir. Tüm faktörlere bakıldığında özellikle yoksul insanların zengin insanlara göre iklim değişikliğinin sonuçlarından daha fazla etkileneceği öngörülmektedir (Islam ve Winkel, 2017: 2). Örneğin, iklim değişikliği nedeniyle yaşanan ekstrem hava olayları nedeniyle 1995 yılında Chicago’da yoksul mahallelerde ve yaşlılarda ölüm oranlarının daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir (Klinenberg, 2002). Bu noktada iklim değişikliğinden etkilenecek olan dezavantajlı grupları iklim adaleti boyutunda iyi analiz etmek önemli görünmektedir.

2. DEZAVANTAJLI GRUPLAR ÜZERİNDE İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNİN ETKİSİ

2.1. Kadınlar

Cinsiyete dayalı olarak doğal kaynaklara erişim, doğal afetler, sağlık, nüfus artışı, kentleşme, göç, şiddet, toplumsal algı ve normlar gibi durumlar kadın ve erkeklerin iklim değişikliğinden farklı şekilde etkilenmelerine sebep olmaktadır. Kadınların erkelerden daha kırılgan bir noktada olma sebepleri arasında; daha az mal varlığına sahip olma, iş olasılıklarının daha az olması, okuma yazma bilmeme oranının daha yüksek olması, daha düşük statüye sahip olmak, kaynaklara erişim noktasında eşitsizliklerin olması ve karar alma süreçlerinde daha az katılımın sağlanabilmesi yer almaktadır (United Nations Women Watch, 2009).

2.1.1. Doğal kaynaklara erişim

Doğal kaynaklara bağımlı faaliyetler, yoksullar için önemli bir geçim kaynağı olarak karşımıza çıkmaktadır. Birçok yoksul kesim geçimini tarımdan sağlamakta ve dünyanın en yoksul hanelerinin %75’i doğrudan veya dolaylı olarak çiftçiliğe veya balıkçılığa bağımlıdır. Ayrıca kırsal kesimde yaşayan kadınlar yemek pişirmek ve ısınmak için gereken su, yiyecek ve yakıt sağlamak gibi sorumlulukları üstlenmekte ve doğayla iç içe bir yaşam sürmektedir. Bu doğrultuda doğal kaynaklarda meydana gelen bir azalma kadınların daha fazla zaman ve iş gücü harcamasına neden olmaktadır (Alica, 2017: 163; Dimitrov, 2019: 212; United Nations Women Watch, 2009).

2.1.2. Doğal afetler

Kadınların iklim değişikliği sonucunda afetlere maruz kalma durumları çoğunlukla savunmasızlık paradigması çerçevesinde ele alınmaktadır. Kadınların büyük bir kısmı, sel, deprem, kasırga ve tsunami gibi doğal afetlere ilişkin bilgilere sınırlı erişime sahip olduğundan, bu durum onların afetlerden olumsuz etkilenmesine yol açmakta ve erkeklere kıyasla bu afetlerle başa çıkma kapasitelerini azaltmaktadır. Doğal afetlerle baş edebilme yetkisi çoğunlukla erkeklere öğretilir ve kadınlar, doğal afetler sırasında çoğunlukla karar alma süreçlerinin dışarısında tutulurlar. Örneğin, 2004 yılında Hint Okyanusu’ndaki tsunamide, kayıp olanların yaklaşık %77’sinin kadın olduğu bilinmektedir. Bunun nedeni ise, kadınların yüzmeye bilmemeleri nedeniyle boğulmalarıdır (Alica, 2017: 163; Enarson ve Dhar Chakrabarti, 2009; Dimitrov, 2019: 212).

2.1.3. Sağlık

İklim değişikliğiyle yaşanan değişimlerin sebep olduğu yoksulluk sonucu aileler başlık parası karşılığında ya da haneden bir kişinin daha azalması düşüncesiyle genç kızları evlendirmeye zorlamaktadır. Bu durum ile ilişkili olarak, artan gıda sorunu nedeniyle kız çocukları ve kadınlara daha az yiyecek verilmesi yetersiz ve dengesiz beslenmeye neden olmaktadır. Böylelikle kız çocukları ve kadınların meydana gelen olumsuz çevre koşullarından daha fazla etkilendikleri tespit edilmektedir. Dünyada yaklaşık olarak 2,2 milyar insan evde güvenli bir şekilde yönetilen içme suyundan yoksundur. Bu nedenle 10 haneden 7’sinde temiz suyu eve getirme sorumluluğu, kadınlara ve kız çocuklarına verilmektedir. Bu durum sonucunda kız çocukları ve kadınlar, su taşımak için attığı her adımda öğrenme ya da güvende olma imkânlarından daha çok uzaklaşmaktadır (Varol, WHO, 2023a).

Dünya Sağlık Örgütü Çevre, İklim Değişikliği ve Sağlık Departmanı Direktörü Dr. Maria Neira (2023) “*Yetersiz su, sanitasyon ve hijyen nedeniyle her yıl 1,4 milyon kişi hayatını kaybediyor. Kadınlar ve kız çocukları hem WASH ile ilgili bulaşıcı hastalıklara (ishal ve akut solunum yolu enfeksiyonları vb.) maruz kalıyorlar. Su taşımak veya sadece tuvaleti kullanmak için evlerinin dışına çıkmaları gerektiğinde tacize, şiddete ve yaralanmaya karşı savunmasız oldukları için ek sağlık riskleriyle karşı karşıya kalıyorlar*” ifadelerinde bulunarak ka-

dınların iklim değişikliği nedeniyle karşılaşabileceği sağlık risklerinden bahsetmiştir. Ayrıca iklim değişikliği nedeniyle göçe zorlanmada kadınlar ve çocuklar daha fazla etkilenmektedir. Bu süreçte cinsel taciz ve şiddet gibi problemlerle karşılaşma riskleri oldukça yüksek görünmektedir. Bu doğrultuda kadınların erkeklere oranla iklim değişikliği etkileriyle daha çok karşı karşıya kaldığı görünmektedir.

2.2. Çocuklar

Bilim insanları tarafından insanlık için en büyük tehdit olduğu düşünülen iklim değişikliği etkilerine karşı özellikle çocuklar ve gençler savunmasız kalmaktadır. İklim değişikliği sonucunda meydana gelen hastalıklar, yaralanmalar ve ölümlerin %80'inden fazlasına çocukların maruz kaldığı tahmin edilmektedir (Sanson vd., 2019: 203). Bunun nedeni olarak bağışıklık sisteminin tam olarak gelişmemiş olması gösterilebilir (Sanson ve Burke, 2020; 345).

Özellikle gelişmekte olan ülkelerde yaşayan çocukların iklim değişikliğinin etkilerine maruz kalmaları kaçınılmaz görünmektedir. Bu bölgelerde yaşayan çocukların zaten hassas olan sağlık durumları, aşırı hava olayları ve bulaşıcı hastalıklarla sıkça karşılaşmaları nedeniyle daha da kırılgan hâle gelmektedir. (Hanna ve Oliva, 2016; WHO, 2023b; Currie ve Deschenes, 2016; Barlett, 2008; Thomas vd., 2022).

İklim değişikliği sonucunda temiz suya erişimde yaşanan sorunlar, çocuklarda zatürreden sonra en fazla ölüm riski olan ishale yakalanmaları ve önlenemez sonuçlarla karşılaşmalarına neden olmaktadır. Ayrıca yetersiz beslenme sonucunda çocuklar yaygın enfeksiyon riskleriyle karşı karşıya kalmakta ve ölüm oranları artmaktadır. Yalnızca ölüm oranlarındaki artış değil aynı zamanda yetersiz beslenme sonucunda çocukların beyin gelişimi, öğrenme ve kazanma kapasitesi ve fiziksel yapıları etkilenecek ömür boyu sürecek bir süreç ortaya çıkmaktadır (Gibbons, 2014: 21). Bunlara ek olarak, artan hava sıcaklıklarının neden olduğu döküntü, ısı bitkinliği, geçici bilinç kaybı ve ısı çarpması gibi sağlık sorunları, çocukları ciddi düzeyde etkilemektedir.

Aşırı hava olaylarının artması yalnızca fiziksel hastalıkların yaygınlaşmasına değil, aynı zamanda çocukların ruh sağlığı üzerinde de ciddi olumsuz etkiler yaratmaktadır. İklim değişikliğine bağlı olarak ortaya çıkan zorunlu göç, bakım veren kişilerden ayrılma ya da onları kaybetme, bulaşıcı hastalıklara maruz kalma ve ölüm gibi travmatik deneyimler; çocukların duygularını düzenlemekte güçlük çekmelerine yol açmakta, bu da depresyon, anksiyete ve travma sonrası stres bozukluğu gibi psikolojik sorunlara zemin hazırlamaktadır. Tüm bu etkenler, çocukların eğitim hayatlarını da olumsuz yönde etkilemektedir (Stroud ve Green, 2022: 1; Council on Environmental Health, 2015).

Tüm bu yaşanabilecek olumsuzluklara karşı, UNICEF Programlar Başkan Yardımcısı Omar Abdi, *“İklim değişikliğiyle ilgili yürütülen politika ve eylemler, çocukların beden ve zihin yapılarının kirlilik, ölümcül hastalıklar ve aşırı hava koşullarına karşı özel bir hassasiyet taşıdığı gerçeğini çoğu zaman göz ardı etmektedir. Ancak bu durum, hem çocukların haklarını hem de insanlığın geleceğini riske atan ciddi bir ihmali temsil etmektedir. İklim krizi, her çocuğun temel sağlık ve refah hakkını doğrudan tehdit etmektedir. Bu nedenle çocukların seslerine kulak vermek ve onları, COP28 başta olmak üzere tüm iklim politikalarının ve karar süreçlerinin merkezine yerleştirmek ortak bir sorumluluk haline gelmiştir. Artık çocukları iklim değişikliği gündeminin asli bir parçası haline getirmenin zamanı gelmiştir.”* (WHO, 2023b) ifadesinde bulunarak iklim değişikliği ile mücadelede çocukların göz ardı edildiği ancak bundan sonra bu düzenin değişmesi gerekliliği üzerinde durmuştur.

2.3. Yaşlılar

İklim değişikliğine bağlı olarak artan hava kirliliği, sıcaklık ve aşırı hava olayları, diğer dezavantajlı gruplarda olduğu gibi yaşlı bireyler üzerinde de olumsuz etkiler yaratmaktadır. Yaşlı nüfus; bağışıklık sisteminin zayıflaması, susama hissinin azalması ve vücut sıvı dengesindeki değişiklikler gibi fizyolojik nedenlerle ekstrem hava koşullarına karşı daha kırılgan bir konumda bulunmaktadır. Özellikle kardiyovasküler hastalıklar, hipertansiyon, obezite, tip 2 diyabet ve kronik böbrek hastalıkları gibi kronik rahatsızlıklara sahip bireyler, yükselen sıcaklıklar karşısında ciddi sağlık riskleriyle karşı karşıyadır (Kriebel-Gasparro, 2022: 373).

Örneğin, hava kirliliği nedeniyle her yıl 6,7 milyon ölüm yaşanırken bunların %50'sinden fazlasını yaşlı nüfusun oluşturduğu görünmektedir (Anu vd., 2023: 82). Yaşlıların hava kirliliğine maruz kalması sonucunda, kronik hastalıkların ve solunum yolu enfeksiyonlarının artması nedeniyle hem hastane yatış hem de ölüm oranlarında artış yaşandığı görünmektedir (Simoni vd., 2015). Benzer şekilde, küresel düzeyde aşırı sıcaklıklar sonucunda meydana gelen ölümlerin büyük bir kısmının 65 yaş ve üzeri bireyler arasında gerçekleştiği görülmektedir. Özellikle sıcak çarpması, bakım gereksinimi olan ve kronik hastalıkları bulunan yaşlı bireylerde daha yaygın olarak ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte, kentlerde yaşanan ısı adası etkisi, kaliteli konutlara erişim eksikliği ve klima gibi soğutma sistemlerini karşılayamama gibi ekonomik yoksunluklar, yaşlı bireylerin sıcaklık kaynaklı sağlık risklerine karşı duyarlılığını daha da artırmaktadır (Anu vd., 2023: 82).

Aşırı hava olayları da yaşlı kişileri olumsuz etkilemektedir. Sel, kasırga, hortum, şiddetli fırtına gibi ekstrem hava olayları sonucunda meydana gelen aksaklıklar sonucunda diyaliz merkezleri, kanser üniteleri, akut koroner üniteler ve infüzyon merkezleri gibi sağlık tesislerine ihtiyaç duyan yaşlılar erişimde sıkıntılar yaşamaktadır. Ayrıca yaşanan doğal afetler sırasında hareket yetilerinin kısıtlı olmasından kaynaklı yaşlılar yüksek riskli grup içerisinde yer almaktadır. Yaşlıların afetlere karşı riskleri yalnızca fiziksel değil; aynı zamanda psikolojiktir. Yaşlı insanların gençlere oranla travma sonrası stres bozukluğu semptomları yaşama olasılığının iki kat daha fazla olduğu ve doğal afetlere maruz kaldıklarında uyumda yaşanan sıkıntının 1,7 kat daha fazla olduğu tespit edilmektedir (Anu vd., 2023: 9).

Görüldüğü üzere iklim değişikliği yaşlıları yalnızca sağlık yönünden olumsuz etkilememektedir. Ayrıca yiyecek, su ve sanitasyon, barınma, hareket özgürlüğü, geçim kaynakları, sosyal koruma, kalkınma ve kültür hakları noktasında da bir tehdit oluşturmaktadır (Ayalon vd., 2023: 946).

2.4. Engelliler

İklim değişikliği sonucunda meydana gelecek olumsuzluklardan önemli bir şekilde etkilenecek diğer bir grup ise engelli bireylerdir. Engelli bireyler, diğer birçok grup içerisinde giderek daha fazla savunmasız kalmaktadır. Bu bağlamda, engellerinden kaynaklanan zorluklara iklim değişikliğinin yol açtığı sorunların da eklenmesi, engelli bireylerin hem sağlıklarını hem de toplumsal ilişkilerini olumsuz etkileyerek onları daha savunmasız bir konuma sürüklemektedir.

Engelli bireyler, iklim değişikliği problemlerinin öncesi, sonrası ve problemin yaşandığı an olmak üzere her noktasında farklı bir dezavantajlılık yaşamaktadır. Erken uyarı sistemlerine ya da acil bilgilere erişimde yaşadıkları problemler sonucunda afet öncesi harekete geçmekte geç kalılabilmektedir. Örneğin, Katrina Kasırgası sırasında, işitme engelli bireyler fırtınanın şiddetinden ve tahliye olanaklarından haberdar olamadıkları için felaketten daha ağır şekilde etkilenmiştir. (Kosanic vd., 2022).

Aynı şekilde engelli bireyler olay sırasında tahliye aşamasında ya da ulaşımında sorunlarla karşılaşmaktadır (Kosanic vd., 2022). Örneğin, omurilik felci bulunan bireyler, yaşanan doğal afetler sırasında hareket kısıtlılığı nedeniyle tahliye süreçlerinde başkalarına bağımlı hale gelmekte ve bu durum afet anında ciddi zorluklar yaşamalarına neden olmaktadır (Alexander vd., 2019).

Ayrıca, aşırı hava olayları, hava kirliliği, sıcaklık gibi iklim değişikliği sonucu meydana gelen olaylar, engelli bireylerin sağlık sorunlarının daha fazla şiddetlenmesine ve hastaneye kaldırılma risklerini artırabilir. Yaşanılan bu tür durumlar, engelli bireylerin yalnızlaşmasına veya gerekli olan yardımı elde edememelerine neden olabilir ve bunun sonucunda hem ölüm hem de hastalık risklerinde artış gözlemlenebilir (Artan, 2024: 22).

3. İKLİM ADALETİ KAVRAMI VE KENT OLGUSU

Dünya nüfusunun yarısından fazlasına ev sahipliği yapan kentler, iklim değişikliğinden hem etkilenen hem de onu etkileyen alanlar olarak, sera gazı emisyonlarının ve kırılganlığın başlıca kaynakları arasında yer almaktadır. İklim değişikliğinin etkilerinin artması ve daha yoğun hissedilmesi, kentlerde eşitsiz bir dağılımın ortaya çıkmasına neden olmaktadır. (Steele, 2015: 122). Özellikle küreselleşme ve kentleşmenin de etkisiyle kentsel yoksulluk daha fazla ön plana çıkmakta ve iklimsel risklerin mekânsal dağılımında eşitsizlikler meydana gelmektedir (Mohtat ve Khirfan, 2021). Bu doğrultuda hem kentlerde yaşayan yoksullar hem de ırk, etnik köken, yaş, cinsiyet, engelli gibi belirli gruplar iklim değişikliğinin sonuçlarından ve uygulanan politikalarından orantısız şekilde etkilenmektedir (Dodman vd., 2022; Steele vd., 2015).

Yaşanılacak olumsuz etkileri en aza indirmek için, doğal kaynak kullanımında bütünlük bir yaklaşımın benimsenerek tüm canlıların haklarının eşit korunması gerekmektedir. Bu doğrultuda özellikle yerel boyutta iklim değişikliğine dirençli kentler oluşturulması önemli birer adım olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca sıfır karbonlu binaların oluşturulması, kamusal bir ivme yaratılarak vatandaşlarda davranış değişikliği yaratılması, teşvik ve bilgilendirmelerin yapılması gerekmektedir (Bulkeley vd., 2014). Bu doğrultuda tüm bireylerin kent hakkının gerçekleştirilebilmesine imkân verecek demokratik ortamın sağlanması ve dezavantajlı gruplar başta olmak üzere habitat ve mesken hakkı, yapıt hakkı, katılım ve sahiplenme hakkı gibi yaşamsal haklarını sağlamalarına imkân verecek finansal kaynağın temin edilmesi gerekmektedir (Tuğaç, 2019: 548). Bu çerçevede, halka en yakın birimler olarak yerel yönetimlerin dezavantajlı grupları tespit etmede ve sorunlara hızlı çözüm üretmede daha etkili olmaları nedeniyle, iklim değişikliğiyle mücadelede uyum ve azaltım planlarında dezavantajlı ve yoksul kesimlerin haklarının korunması büyük önem taşımaktadır. Çünkü iklim değişikliğine uyum finansmanının yerel kuruluşlar aracılığıyla sağlandığında hem dağıtımsal hem de prosedürel adaletin daha yüksek düzeyde sağlanacağı öngörülmektedir (Colenbrander, vd., 2017; Barret, 2013).

4. YÖNTEM

Bu çalışmada, iklim değişikliği sonuçlarından en fazla etkilenecek olan dezavantajlı grupların bundan daha az etkilenmeleri için geliştirilen yerel politikalar ve politikalarda dezavantajlı gruplar arasından hangi gruba ağırlık verildiğinin ortaya konulması amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda, araştırmanın kapsamına tüm büyükşehir belediyeleri girmektedir. Ancak araştırma, Türkiye'nin en kalabalık iki kenti olan İstanbul Büyükşehir Belediyesi ve Ankara Büyükşehir Belediyesi ile sınırlandırılmıştır.

Araştırmada nitel araştırma desenlerinden örnek olay araştırması kullanılmıştır. Örnek olay çalışması ile kritik bir değişim yaşayan kurumların, bireylerin ve toplulukların bu değişim sürecinde neler yaşadığı, hangi boyutlarıyla nasıl etkilendiği ve sürecin aşamaları incelenmektedir (Saruhan ve Özdemirci, 2016: 365). Bu noktada iklim değişikliği ile mücadelede dezavantajlı grupların tam olarak nerede konumlandıklarını anlamak amacıyla İstanbul Büyükşehir Belediyesi ve Ankara Büyükşehir Belediyesi çalışmaları incelenmiştir.

Araştırmada veriler, doküman analizi yöntemiyle toplanmıştır. Bu çerçevede “Ankara İli Yerel İklim Değişikliği Eylem Planı” ve “İstanbul İklim Değişikliği Eylem Planı” incelenmiştir. İlk olarak “kadın, çocuk, engelli, yaşlı, yoksul, göçmenler ve mülteciler, hakkaniyet, adalet, hak” kelimeleri ile planlarda arama yapılmıştır. Ardından elde edilen veriler içerik analizine tabi tutulmuştur.

5. BULGU

Ankara ve İstanbul illerinin yerel iklim eylem planlarında iklim adaleti sağlamak amacıyla dezavantajlı gruplara hangi sıklıkta vurgu yaptıkları önemli görünmektedir.

Şekil 1: Kodlara İlişkin İfadelerin Sıklığını Gösteren Kod Matris Tarayıcısı

Kod Sistemi	İstanbul İklim Değişikliği Eylem Planı	Ankara İli Yerel İklim Değişikliği Eylem Planı	TOPLAM
Yaşlılar	■	■	9
Çocuklar	■	■	9
Yoksullar	■	■	7
Kadınlar	■	■	5
Engelliler	■	■	3
Göçmenler	■	■	3
Mülteciler	■	■	1
İşçiler	■	■	1
Σ TOPLAM	30	8	38

Şekil 1'deki Kodlara İlişkin İfadelerin Sıklığını Gösteren Kod Matris Tarayıcısı incelendiğinde sırasıyla yaşlılar, çocuklar, yoksullar, kadınlar, engelliler, göçmenler, mülteciler ve işçiler temalarına vurgu yapıldığı görülmüştür.

Hem Ankara İli Yerel İklim Değişikliği Eylem Planı'nda hem de İstanbul İklim Değişikliği Eylem Planı'nda iklim değişikliğinden en fazla etkilenecek gruplar arasında yaşlıların yer aldığı görülmektedir. Ancak burada tüm temalar, belgelerin içinde yer alan kelime sayısına göre kodlanmıştır. Bu noktada her ne kadar yaşlılara ve çocuklara vurgu yapıldığı görülse de temelde tüm dezavantajlı durumu daha da derinleştiren olgunun yoksulluk olduğu görülmektedir. Kısacası yaşlılar, engelliler, kadınlar ya da diğer dezavantajlı grupta yer alan kişilerin iklim değişikliğinden daha fazla etkilenmesinin asıl nedeni yoksulluk olarak ifade edilmektedir.

5.1. Yaşlılar

Yaşlı insanlar, gözlemlenen fizyolojik farklılıklar nedeniyle iklim değişikliğinin olumsuzluklarından en fazla etkilenecek grup arasında yer almaktadır. Hem fizyolojik olarak artan hastalıkların tetiklenmesi hem de ekstrem hava olaylarının daha sık yaşanır olması yaşlıların kaynaklara erişiminde engellere yol açmaktadır. Yaşanılan bu durum sonucunda yaşlılarda meydana gelen ölüm oranının daha yüksek olduğu kanıtlanmıştır.

“Aşırı sıcaklık, özellikle yaşlı insanlar gibi zayıflamış bağışıklık sistemine sahip kişilerde, kardiyovasküler ve solunum yolu hastalıkları kaynaklı ölümlere yol açabilmektedir. Avrupa'da 2019'daki en son sıcak hava dalgası sonrası, bu sıcaklıklara bağlı ölüm sayısının 2.500'den fazla olduğu tahmin edilmektedir” (İstanbul İklim Değişikliği Eylem Planı, 2021: 44)

“Bir zamanlar genç nüfusu yüksek olan bir ülke olan Türkiye’nin yaşlı nüfusu, son beş yılda %22,5’lik artış göstermiştir. Bu durum ülke genelinde var olan bir trend olmasına karşın İstanbul; ülkede 100 yaşın üzerindeki insanların en çok bulunduğu şehirdir. Daha yaşlı toplulukların hareketlilik ve zindelik düzeylerinin azalması, gıda veya su stresiyle baş etme kapasitesinin zayıflaması ve yaşlılık nedeniyle tıbbi durumlarının kötüleşmesindeki artış nedeniyle aşırı hava olaylarına da bağlı önemli ölçüde daha yüksek ölüm riskine sahip olduğu ortaya konmuştur. Bazı yaşlı nüfuslar, sosyal izolasyon nedeniyle daha da savunmasız hâle gelebilir ve bu da bir afet sırasında destek almayı zorlaştırabilir.” (İstanbul İklim Değişikliği Eylem Planı, 2021: 44).

“Ekstrem sıcaklık olaylarındaki artış yaşlılar, çocuklar ve kalp-damar hastalıkları olanlar için tehdit oluşturmaktadır” (Ankara İli Yerel İklim Değişikliği Eylem Planı, 2021: 152).

İklim değişikliğinden en fazla etkilenecek kesimlerden biri olan yaşlılar hem İstanbul hem de Ankara’nın eylem planlarında yer almaktadır. Ankara İli Yerel İklim Değişikliği Eylem Planı’nda iklim ve yaşlılar arasındaki ilişkinin genel bazda ele alındığı görülmektedir. İstanbul İklim Değişikliği Eylem Planı’nda ise, biraz daha detaylı ele alınarak bu konuda yaşlı vatandaşlara ulaşım, gıda ve barınma gibi konularda destek verildiği üzerinde durulmuştur (İstanbul İklim Değişikliği Eylem Planı, 2020: 26).

5.2. Çocuk

İklim değişikliğinin etkilerinden en fazla etkilenecek diğer bir grup ise çocuklar ve gençlerdir. Çocuklar ve gençlerin iklim değişikliği sonucunda yaşanan ekstrem hava olayları ve hastalıklardan tıpkı yaşlılar gibi daha çok etkileneceği ve ölüm oranlarının bu yaş grubunda daha fazla olacağı tahmin edilmektedir. Özellikle daha yoksul ailelerde olan çocukların bu sorunlardan etkilenme olasılıkları daha yüksek görülmektedir. Bu doğrultuda yerel yönetimlerin çocukların kırılganlıklarını belirlemek ve önlem almaları elzem görülmektedir.

Hem Ankara hem de İstanbul iklim eylem planlarında çocukların ve gençlerin iklim değişikliğinden olumsuz etkileneceklerine vurgu yapılmıştır. İstanbul İklim Eylem Planı’nda ise, çocuklara yönelik geliştirilmiş projelere yer vererek Covid-19 dönemi içinde çocuklara yönelik faaliyetlerin geliştirildiğine yönelik bilgi verilmiştir.

5.3. Yoksullar

İklim adaletinin temelinde yoksulluk kavramı yer almaktadır. Hem yoksul ülkeler hem de aynı ülke içerisindeki dar gelirli aileler, iklim değişikliğinden olumsuz etkilenecektir. Yoksullukla birlikte çalışmak zorunda kalan çocuklar ya da iklim değişikliği nedeniyle artan hastalıklar sonucunda bu hastalara bakmakla yükümlü olan kadınların sosyal hayata dahil olamaması gibi birçok süreç dezavantajlı grubu daha fazla etkilemektedir. Bu noktada yoksulluğu dezavantajlığın temelini koymak yanlış olmayacaktır. Bu çalışmada yoksulluk olarak kastedilen düşük gelirli ailelerdir.

“Düşük gelirli haneler ve plansız yerleşim yerlerinde yaşayan insanlar genellikle su taşkını tedbirleri, yalıtım, enerji verimliliği yüksek soğutucu sistemler gibi tedbirler, yeşil çatılar vb. dahil olmak üzere, iklim değişikliğine yönelik önlemleri uygulama imkânı sınırlı olan düşük kaliteli konutlarda yaşamaktadır. Hâlihazırda saptandığı üzere, düşük gelirli hanelerin finansal varlıkları ve güvenceleri de az olduğu için, aşırı hava koşullarına yanıt verme ve bu koşullarla başa çıkma becerileri de zayıflamaktadır.” (İstanbul İklim Değişikliği Eylem Planı, 2021: 55).

“İklim değişikliğinin tarım ve lojistik üzerindeki etkisi, İstanbul halkının beslenmesi üzerinde etki yaratabilecek kaliteli, çeşitli ve besleyici gıdalara erişimini azaltma ihtimalini de barındırır. Bu durum bilhassa, artan gıda masraflarını karşılama ihtimali daha az olan düşük gelirli haneleri etkileyecektir.” (İstanbul İklim Değişikliği Eylem Planı, 2021: 55).

“Askıda Fatura”, “Askıda Aile Destek Paketi”, “Askıda Anne-Bebek Paketi”, “Askıda Ekmek” gibi uygulamalarla toplumsal dayanışma hareketine geçirilmiş ve ihtiyaç sahiplerinin 400 bini aşkın faturasının hayırsever vatandaşlar tarafından ödenmesini sağlayan bir iyilik hareketi başlatılmıştır.” (İstanbul İklim Değişikliği Eylem Planı, 2021: 24).

“Sokakta çalışan çocukların aile ve okul ile ilgili sorunlarını çözmek, eğitimlerine yardımcı olmak, okula gitmeyenleri okul ile ilişkilendirerek zorunlu eğitimlerine yönlendirmek, maddi yoksulluk nedeni ile eğitimlerine devam edemeyen çocukların ihtiyaçlarını karşılamak ve çocukların ihmal ve istismarını önlemeyi amaçlamaktadır. Çocukları sokakta çalışmaya iten sebepleri ortadan kaldırmak için, aileler ile uzmanlar ve pedagoglar eşliğinde görüşüp maddi imkânsızlık içinde olan ailelere maddi destek sağlanarak sokakta çalışan çocuklara kırtasiye, kıyafet yardımı ve destek kurslarıyla eğitim desteği verilmiştir. Ayrıca merkezde sosyal, kültürel, sağlık, spor, beslenme alanlarında hizmetler sunulmaktadır. Açıldığı günden bugüne sokakta çalışan çocuk sayısı 5.000 iken 2022 yılı sonu itibarıyla 672’ye düşmüştür.” (Ankara Büyükşehir Belediyesi 2022 Faaliyet Raporu, 2022: 173).

Ankara Büyükşehir Belediyesi ayrıca Başkent Kart uygulaması ile dar gelirli ailelerin üzerine düşen yükü azaltmayı hedeflemektedir. Her iki belediyede de iklim değişikliğinin etkilerinden olumsuz anlamda etkilenecek yoksul ailelerin bu durumunu bertaraf edebilecekleri faaliyetler yürüttükleri görülmektedir.

5.4. Kadınlar

Kadınlar toplum olarak kendilerine yüklenen roller nedeniyle hak, fırsat ve kaynaklara erişimde hâlihazırda problemler yaşamaktadır. İklim değişikliği sonucunda da bu problemlerinin daha fazla derinleştiği görülmektedir.

“Erkekler ve kadınlar arasındaki eğitim seviyesi genel olarak benzer olmakla birlikte, ilkokuldan sonrası eğitim gören erkeklerin oranı bir miktar daha yüksektir. İstanbul’da erkeklerin istihdam oranı %67’ye yakınken, kadınlar arasında bu oran sadece %27’dir. Bu yüzdeler şehirdeki yüksek işsizlik oranından ziyade, evdeki iş yükünün ağırlığından kaynaklanmaktadır. Türkiye genelinde kayıt dışı istihdam oranı kadınlarda %52 iken, erkeklerde %30,2’dir.” (İstanbul İklim Değişikliği Eylem Planı, 2021: 43).

İstanbul İklim Değişikliği Eylem Planı’nda da kadınların erkeklere göre daha çok ev ile ilgilendikleri üzerinde durulmuştur. Bu noktada ekonomik olarak özgür olmayan kadınların çevresel bir tehlike nedeniyle yaşanacak ekonomik kayıplarda daha büyük sorunlarla karşılaşabileceklerdir.

5.5. Engelliler

İklim değişikliğinin etkilerden en ağır şekilde etkilenecek bir diğer grup ise engellilerdir. Engelliler için çevresel bir problem olmasa dahi engellerinden ötürü yaşanan bir zorluk bulunmaktadır. Özellikle iklim değişikliği gibi karmaşık ve birçok noktadan hayati önem taşıyan bir problemle engelliler gözetilerek mücadele edilmesi gerekmektedir. Engellilere özel olarak uyum politikaları belirlemek ve oluşacak zararı en aza indirmek önemli görünmektedir.

SONUÇ

İklim değişikliğinin etkileri küresel ölçekte hissedilecek olmakla birlikte, bazı ülkeler bu süreçten orantısız biçimde daha fazla etkilenecektir. Yaşanacak olan sel, fırtına, kasırga gibi ekstrem hava olaylarında yaşanan artış, gıda güvenliği, su kıtlığı, okyanus asitlenmesi gibi sonuçlar kıyı şeridinde olan ülkeleri ya da az gelişmiş ülkeleri yaşanmaz bir duruma getirmektedir. Bu durum sonucunda insanlar yaşadıkları yeri terk etmek mecburiyetinde kalmaktadır. Oysaki bu ülkeler iklim değişikliğinin meydana gelmesinde en az katkısı bulunan ülkeler olarak görünmektedir. Bir tarafta iklim değişikliğine en fazla katkıda bulunan gelişmiş ülkeler kendi sınırlarını güçlendirerek iklim değişikliği ile mücadelelerinde uyum politikalarını geliştirmektedir. Diğer tarafta ise, iklim değişikliğine en az katkısı bulunan ülkeler büyük bir çaresizlik içerisinde düşmektedir.

Aynı durum bir ülkenin vatandaşları açısından da değerlendirildiğinde benzer bir tablonun olduğu tespit edilmektedir. Ülkede yaşayan yoksul kesimin iklim değişikliğine katkısı en az olmasına rağmen iklim değişikliğinin neden olduğu zararlardan en fazla etkilenecek grup yine kendileridir. Bu noktada iklim adaleti kavramı önem kazanmaktadır. İklim adaleti çerçevesinde toplumda kadın, çocuk, yaşlı, engelli, mülteci, göçmen gibi dezavantajlı grup olarak ifade ettiğimiz kesimin, iklim değişikliği nedeniyle karşılaşacakları zararı en aza indirmek gerekmektedir.

Çok boyutlu ve karmaşık bir durum olan iklim değişikliğinin çözümünde devletlerin yeterli olmadığı çok aktörlü bir yaklaşım geliştirilmesi gerektiği ön plana çıkmıştır. Bu noktada yerel yönetimlere büyük sorumluluklar yüklenmektedir. Halka en yakın birim olarak yerel yönetimler iklim adaletinin dezavantajlı gruplar içinde sağlanmasının önemli bir yürütücü olarak değerlendirilebilir. Bu çerçevede çalışmanın problemi Türkiye’nin en kalabalık iki ili olan İstanbul ve Ankara’nın yerel iklim eylem planlarında hangi dezavantajlı gruplara yer verdiği ve bu noktada gerçekleştirmek istedikleri faaliyetlerin neler olduğunun belirlenmesidir. Bu noktada çalışma yalnızca iklim değişikliği boyutuyla incelenmek istendiği için yerel iklim eylem planlarıyla kendini sınırlı tutmuştur. Belediyelerin diğer yapmış oldukları faaliyetler çalışmanın dışında tutulmuştur.

Araştırmanın problemi çerçevesinde İstanbul İklim Değişikliği Eylem Planı’nda yaşlılar, çocuklar, yoksullar, kadınlar, engelliler, göçmenler, mülteciler ve işçilere vurgu yapıldığı görülmektedir. Ankara İli Yerel İklim Değişikliği Eylem Planı’nda ise, yaşlılar, çocuklar, yoksullara vurgu yapılmıştır. Her iki eylem planı da dezavantajlı grupların iklim değişikliğine karşı kırılganlıklarının çok yüksek olduğu üzerinde durmaktadır. Yaşanacak olan iklim değişikliği sonucunda bu grupta hastalıkların daha yüksek seyretmesi ya da ölüm oranlarında bir artış olması öngörülmektedir. Ancak iki planda da bu kırılganlıkları azaltmak amacıyla belirlenmiş politikalarından bu belgelerde bahsedilmemiştir. Oysaki iklim değişikliği ile mücadelede yol haritası olarak oluşturulan yerel iklim eylem planlarında iklim adaleti kavramına daha fazla yer verilmesi ve bu adaletsizliği ortadan kaldıracak olan orta ve uzun vadede politikalar belirlenmesi önemli görünmektedir. Belirlenen politikalarla,

dezavantajlı grupları göz önünde bulunduran ve katılımın ön planda olduğu kent planlamaları oluşturulmalıdır. Böylelikle dezavantajlı grupların iklim değişikliği risklerine karşı kendilerini daha korunaklı hissetmeleri ve iklim değişikliği mücadelesinde farkındalıkların artması sağlanabilir.

Bu bağlamda yerel yönetimlerin sivil toplum kuruluşlarıyla iş birliği içerisinde hareket etmesi kırılganlıkların en aza indirgenmesinde etkili bir adım olacaktır. Ayrıca yerel yönetimler kadınlar, çocuklar, yaşlılar, engelliler, yoksullar, mülteciler ve göçmenler gibi dezavantajlı grupların özgül ihtiyaçları belirlemeli ve bu gruplar için özel uyum planları hazırlamalıdır. Örneğin, yaşlılar için sıcak hava dalgalarında “serin alan” uygulamaları, çocuklar için ise okul çevrelerinde yeşil alan koridorları oluşturulmalıdır. Yerel yönetim bünyesinde “İklim Adaleti ve Kırılganlık İzleme Birimi” oluşturulmalı; bu birim sosyo-ekonomik ve mekânsal eşitsizlikleri izlemeli ve eşitsizlikleri azaltıcı önlemler geliştirmelidir. Dezavantajlı grupların temsilcileri iklim eylem planlarının hazırlanma ve uygulanma süreçlerine aktif olarak dâhil edilmelidir. Mahalle ölçekli iklim forumları düzenlenerek karar alma süreçlerinde söz hakları artırılmalıdır. Kadın kooperatiflerine iklim dostu üretim destekleri verilmeli, özellikle tarım ve geri dönüşüm alanında mikro-krediler sağlanmalıdır. Özellikle engelliler için erişilebilir (işitsel, görsel, sade dil kullanımı) erken uyarı sistemleri kurulmalıdır. Yerel STK’lar ve akademik kurumlarla ortak “iklim dayanıklılığı izleme platformları” kurulmalı; veri paylaşımı ve birlikte politika üretimi teşvik edilmelidir. İklim adaleti yaklaşımı, eşitsizlikleri ortadan kaldırmayı ve dezavantajlı grupların sesini duyurmayı merkeze aldığı için yerel yönetimlerin bu tür somut politikalarla sürece liderlik etmesi büyük önem taşımaktadır.

Local Governments in the Climate Justice Dimension from Climate Change

EXTENDED SUMMARY

With the industrial revolution, it appears that a human-induced warming has occurred in the climate beyond a natural process. This process, which started with humanity's domination of nature, manifests itself as climate change, which has the most serious consequences among environmental problems. Greenhouse gases released into the atmosphere as a result of many human actions such as increased use of fossil fuels, deforestation, land use change, waste management, agricultural activities, animal husbandry, chemical production and industrial processes cause the climate to change. It has been observed that the global surface temperature increased by 1.1°C between 2011 and 2020 compared to the 1850-1900s due to increasing greenhouse gas emissions as a result of human activities. It is estimated that the global surface temperature will increase by 3°C by the end of this century as a result of the use of fossil fuels at the same rate.

This increase, which has reached serious dimensions, causes great dangers for living life. There are many consequences such as sea level rise, warming and acidification in the oceans, extreme weather events. In addition, as a result of climate change, food and water shortages are experienced, and it is estimated that epidemics will increase with great economic losses. As a result of all the negativities to be experienced, it seems inevitable that people will leave their places and conflicts will increase. At this point, the issue to be considered is whether all humanity is equally affected by these effects of climate change. Studies show that underdeveloped countries will be more affected by these adversities. For example, in countries such as Uganda, whose economy is based on a few agricultural products, it is estimated that a 2°C increase in temperature will result in a 10% loss in coffee production, and the effects will be felt more severely. Likewise, communities living in the polar regions, small island states and near high mountains will be more closely exposed to changes such as sea level rise and shrinking cryosphere, and will be forced to leave their lands.

In short, although all humanity will be affected by the effects of climate change, it is an inevitable reality that underdeveloped countries will be more affected by this situation. Since these countries, which will be more affected by climate change, have historically contributed less to global greenhouse gas emissions, the concept of climate justice has started to be discussed. On the one hand, developed countries that cause climate change are strengthening their borders and developing adaptation policies in their struggle against climate change, while on the other hand, countries that contribute very little to climate change are in great despair. In this direction, climate justice envisages that the losses and damages of developing countries should be covered by developed countries, both because they contribute less to greenhouse gas emissions and because they are more vulnerable to climate change.

In this direction, many approaches have been developed to ensure climate justice. These are distributive justice, corrective justice, procedural justice, punitive justice, intergenerational justice, justice as a human right, justice as a right to development, legal justice, transformative justice, ecological justice, planetary justice. Especially in the literature, the concept of climate justice is addressed within the framework of distributive justice and procedural justice. The distributive justice approach aims for everyone to receive equal rights from the atmospheric sink capacity. Moreover, this type of justice focuses on mitigation obligation as well as emission rights. In this direction, it emphasizes that countries that emitted emissions in the past to ensure their economic development and caused climate change should take responsibility within the framework of the polluter pays principle. Procedural justice, on the other hand, aims to ensure that all countries have an equal say in all decisions taken.

This injustice between states also occurs among the citizens of the country. Although the poor living in the country have the least contribution to climate change, they are the group that will be most affected by the damages caused by climate change. Likewise, people in disadvantaged groups such as the elderly, women, children and the disabled are expected to be affected by the various consequences of climate change in different ways and degrees. The fulfillment of climate justice should be evaluated precisely by taking these vulnerabilities into account and developing and implementing policies that will increase resilience against climate change and increase the resilience of these groups. In this direction, it is aimed to minimize the damage of these groups due to climate change.

In order to minimize the negative impacts to be experienced, an integrated approach should be adopted in the use of natural resources and the rights of all living things should be protected equally. In this direction, it has come to the forefront that a multi-actor approach should be developed in addition to states in the solution of climate change. In particular, the performances of local governments, which are the units closest to the people, in order to create cities resilient to climate change at the local level are considered as important steps. For example, activities such as the creation of zero-carbon buildings, creating behavioral change in citizens by providing citizens with access to more information on the subject, and increasing incentives should be carried

out. In addition, local governments can be considered as an important executive in minimizing the difficulties faced by disadvantaged groups by providing a democratic environment that will enable the realization of the right to the city and prioritizing climate justice.

In this framework, the aim of the study is to reveal which group among the disadvantaged groups is emphasized in local policies and policies developed to ensure that disadvantaged groups, who will be most affected by the consequences of climate change, are less affected. For this purpose, all metropolitan municipalities are included in the scope of the study. However, the study was limited to the two most populous cities of Turkey, Istanbul Metropolitan Municipality and Ankara Metropolitan Municipality. In this framework, the study has limited itself to the “Ankara Province Local Climate Change Action Plan” and “Istanbul Climate Change Action Plan” since it is intended to be examined only in terms of climate change. Other activities of the municipalities were excluded from the study.

Within the framework of the research problem, it is seen that the Istanbul Climate Change Action Plan emphasizes the elderly, children, poor, women, disabled, migrants, refugees and workers. In the Local Climate Change Action Plan of Ankara Province, the elderly, children and the poor are emphasized. Both action plans emphasize that the vulnerability of disadvantaged groups to climate change is very high. As a result of climate change, it is foreseen that there will be a higher incidence of diseases or an increase in mortality rates in this group. However, in both plans, the policies determined to reduce these vulnerabilities are not mentioned in these documents. However, it seems important to give more space to the concept of climate justice in local climate action plans, which are created as a road map in the fight against climate change, and to determine policies in the medium and long term that will eliminate this injustice.

KAYNAKÇA

- Abrahms, B., Carter, N. H., Clark-Wolf, T. J., Gaynor, K. M., Johansson, E., McInturff, A., ... ve West, L. (2023). "Climate Change As a Global Amplifier of Human–Wildlife Conflict", *Nature Climate Change*, 13(3), 224-234.
- Alexander, M., Alexander, J., Arora, M., Slocum, C., ve Middleton, J. (2019). "A Bellweather for Climate Change and Disability: Educational Needs of Rehabilitation Professionals Regarding Disaster Management and Spinal Cord İnjuries", *Spinal Cord Series and Cases*, 5(1), 94.
- Alica, S. S. G. (2017). "Kadın ve Çevre", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Özel Sayı*, 151-172.
- Ankara Büyükşehir Belediyesi (2022). 2022 Faaliyet Raporu. (25.04.2024) <https://s.ankara.bel.tr/files/2023/04/28/ff8e07317671fefec78f571aaa7ea84b.pdf>.
- Ankara Büyükşehir Belediyesi (2021). Ankara İli Yerel İklim Değişikliği Eylem Planı. (25.04.2024) <https://www.ankara.bel.tr/files/2022/06/22/0b663954d523bfee1d1e1d5fa66a082f.pdf>.
- Anu, A., Sonia, G. L., ve Ismail, K. (2023). "Effect of Climate Change on Health in Older Persons", *Wits Journal of Clinical Medicine*, 5(2), 79-84.
- Artan, T. (2024). Yeşil Adaletin sesi: İklim Değişikliği Karşısında Sosyal Hizmetin Rolü ve Mücadelesi, 1. Baskı, İÜC Yayınevi, İstanbul.
- Ayalon, L., Roy, S., Aloni, O., Keating, N. A Scoping (2023), "Review of Research on Older People and Inter-generational Relations in the Context of Climate Change", *The Gerontologist*, 63(5), 945–958.
- Bali Principles of Climate Justice, (2002).
- Barrett, S. (2013). "Local Level Climate Justice? Adaptation Finance and Vulnerability Reduction", *Global Environmental Change*, 23(6), 1819-1829.
- Barrett, S. (2008). "Children, Youth and Environments", *Children and Disasters*, 18(1), 71-98.
- Boyd, E., Chaffin, B. C., Dorkenoo, K., Jackson, G., Harrington, L., N'guetta, A., ... ve Stuart-Smith, R. (2021). "Loss and Damage from Climate Change: A New Climate Justice Agenda", *One Earth*, 4(10), 1365-1370.
- Bulkeley, H., Edwards, G. A., ve Fuller, S. (2014). "Contesting Climate Justice in The City: Examining Politics And Practice in Urban Climate Change Experiments", *Global Environmental Change*, 25, 31-40.
- Colenbrander, S., Dodman, D., ve Mitlin, D. (2018). "Using Climate Finance to Advance Climate Justice: The Politics And Practice of Channelling Resources to The Local Level", *Climate Policy*, 18(7), 902–915.
- Council on Environmental Health, Paulson, J. A., Ahdoot, S., Baum, C. R., Bole, A., Brumberg, H. L., ... ve Trasande, L. (2015). "Global Climate Change and Children's Health", *Pediatrics*, 136(5), 992-997.
- Janet Currie, J., Deschênes, O. (2016). "Children and Climate Change: Introducing the İssue", *The Future of Children*, 26(1), 3-9.
- Çoban, A. (2020). Çevre Politikası: Ekolojik Sorunlar ve Kuram, 1. Baskı İmge Kitabevi, Ankara.
- Dimitrov, B. G. (2019). "Effects of Climate Change on Women", *Res. Rev. Int. J. Multidis*, 4(5), 201-215.
- Dodman, D., Hayward, B., Pelling, M., Castán Broto, V., ve Chow, W. T. (2022). "Cities, settlements and key infrastructure", *IPCC WGII Sixth Assessment Report*.
- Doğa Derneği, (2023). İklim Adaleti Doğa Hakkı Savunucuları İçin İklim Adaletine Giriş El Kitabı, İzmir.
- Enarson, E., ve Chakrabarti, P. G. (2009). Women, Gender and Disaster: Global İssues and İnitatives", *Women, Gender and Disaster: Global İssues and İnitatives*, xviii-380).
- Ertürk, H. (2018). Çevre Politikası, 2. Baskı, Ekin Yayınevi, Bursa.
- Gibbons, D. E. (2014). "Health and Human Rights", *Climate Justice and the Right to Health*, 16 (1), 19-31.
- Hanna, R., ve Oliva, P. (2016). "Implications of Climate Change for Children in Developing Countries", *The Future of Children*, 115-132.

- Kaya, Y., (2017). "Paris Anlaşmasını İklim Adaleti Perspektifinden Değerlendirmek", *Uluslararası İlişkiler*, 14(54), 87-106.
- Keleş, R. (2015). 100 Soruda Çevre: Çevre Sorunları ve Çevre Politikası, 2. Baskı, Yakın Kitabevi, İzmir.
- Klinenberg, E. (2002). *Heat Wave: A Social Autopsy of Disaster in Chicago*, University of Chicago Press., Chicago.
- Kosanic, A., Petzold, J., Martín-López, B., ve Razanajatovo, M. (2022). "An Inclusive Future: Disabled Populations in The Context of Climate and Environmental Change", *Current Opinion in Environmental Sustainability*, 55.
- Kriebel-Gasparro, A. (2022). "Climate change: Effects on the older adult", *The Journal for Nurse Practitioners*, 18(4), 372-376.
- Maslin, M. (2011). *Küresel Isınma*, (çev: S. Gül), Dost Yayınları, Ankara.
- Mohtat, N., ve Khirfan, L. (2021). "The Climate Justice Pillars Vis-À-Vis Urban Form Adaptation to Climate Change: A Review", *Urban Climate*, 39.
- Neira, M. (2023). Women and girls bear brunt of water and sanitation crisis. (5.6.2024). <https://www.who.int/news/item/06-07-2023-women-and-girls-bear-brunt-of-water-and-sanitation-crisis---new-unicef-who-report>.
- Okereke, C. (2010). "Climate Justice and The International Regime", *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change*, 1(3), 462-474.
- Sanson, A. V., Van Hoorn, J., ve Burke, S. E. (2019). "Responding to the Impacts of The Climate Crisis on Children and Youth", *Child Development Perspectives*, 13(4), 201-207.
- Sanson, A. V., ve Burke, S. E. (2020). "Climate Change and Children: An Issue of Intergenerational Justice", *Children and Peace: from Research to Action*, 343-362.
- Schlosberg, D. (2012). "Climate Justice and Capabilities: A Framework for Adaptation Policy", *Ethics & International Affairs*, 26(4), 445-461.
- Schuppert, F. (2011). "Climate Change Mitigation and Intergenerational Justice", *Environmental Politics*, 20(3), 303-321.
- Simoni, M., Baldacci, S., Maio, S., Cerrai, S., Sarno, G., ve Viegi, G. (2015). Adverse Effects of Outdoor Pollution in the Elderly", *Journal of Thoracic Disease*, 7(1), 34.
- Steele, W., Mata, L., ve Fünfgeld, H. (2015). "Urban Climate Justice: Creating Sustainable Pathways for Humans and Other Species", *Current Opinion in Environmental Sustainability*, 14, 121-126.
- Stroud, L. ve Green, E. (2022). 1328 Climate change, children's development and the Griffiths III community.
- IPCC, 2022: Summary for Policymakers [P.R. Shukla, J. Skea, A. Reisinger, R. Slade, R. Fradera, M. Pathak, A. Al Khouradje, M. Belkacemi, R. van Diemen, A. Hasija, G. Lisboa, S. Luz, J. Malley, D. McCollum, S. Some, P. Vyas, (eds.)]. In: *Climate Change 2022: Mitigation of Climate Change. Contribution of Working Group III to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change* [P.R. Shukla, J. Skea, R. Slade, A. Al Khouradje, R. van Diemen, D. McCollum, M. Pathak, S. Some, P. Vyas, R. Fradera, M. Belkacemi, A. Hasija, G. Lisboa, S. Luz, J. Malley, (eds.)]. Cambridge University Press, Cambridge, UK and New York, NY, USA. doi: 10.1017/9781009157926.001.
- Islam, S. N. ve Winkel, J. (2017). "Climate Change and Social Inequality", *DESA Working Paper No*, 152.
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi (2021). İstanbul İklim Değişikliği Eylem Planı. (25.04.2024) https://cevre.ibb.istanbul/wp-content/uploads/2022/01/ist_iklim_degisikligi_eylem_plani.pdf.
- Schlosberg, D., ve Collins, L. B. (2014). "From Environmental to Climate Justice: Climate Change and The Discourse of Environmental Justice", *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change*, 5(3), 359-374.
- Şen, Z. (2022). "İklim Değişikliği ve Türkiye", *Çevre Şehir ve İklim Dergisi*, 1(1), 1-19.
- Thomas, I., Martin, A., Wicker, A., ve Benoit, L. (2022). "Understanding Youths' Concerns About Climate Change: A Binational Qualitative Study of Ecological Burden And Resilience", *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health*.

- Tuğaç, Ç., (2019). “İklim Güvenliği Bağlamında Kent Yoksulluğu Üzerine Bir Değerlendirme”, Ankara Üniversitesi Uluslararası Küresel Ekolojik Güvenlik Sempozyumu, Ankara, 16-17-18 Ekim 2019.
- United Nations Women Watch (2009) Women, gender equality and climate change. (07.07.2024). https://www.un.org/womenwatch/feature/climate_change/downloads/Women_and_Climate_Change_Factsheet.pdf
- Varol, G. (2022). “İklim Krizi ve Kadın Sağlığı”, Ekolojik Kriz Kadın ve Kadın Sağlığı, 65.
- WHO (2023a). Women and girls bear brunt of water and sanitation crisis – new UNICEF-WHO report. (08.07.2024) <https://www.who.int/news/item/06-07-2023-women-and-girls-bear-brunt-of-water-and-sanitation-crisis---new-unicef-who-report>
- WHO (2023b). (08.07.2024). <https://www.who.int/news/item/21-11-2023-climate-change-is-an-urgent-threat-to-pregnant-women-and-children>.